

Motion

1981/82:668

Birgitta Dahl m. fl.

Åtgärder till stöd för vissa utländska barn

Barn som vistas i Sverige, medan de och deras familjer väntar på beslut om de ska få stanna i landet resp. på beslut om och verkställighet av avvisning eller utvisning, lever ofta i svåra förhållanden.

De har ofta svåra upplevelser bakom sig innan de kom hit. Det är besvärligt att finna sig tillrätta i en ny och främmande miljö. De långa väntetiderna, den påtvingade sysslolösheten under tiden, ovissheten om framtiden och rädslan för vad som kan hända om de skickas tillbaka till de förhållanden de lämnat, innebär svåra påfrestningar på familjerna. Detta drabbar barnen särskilt hårt. Det förekommer varje år fall då barn sätts i häkte, då familjemedlemmar åtminstone periodvis skiljs åt, då avvisning eller utvisning verkställs på ett inhumant sätt. Det förekommer också att barn kommer hit eller lämnas kvar här ensamma utan någon nära familjeanknytning.

Den situation dessa barn ofta under lång tid lever i är klart olämplig och innebär risk för bestående skador. Den svarar inte mot de krav som vi eljest ställer på barns och ungdomars uppväxtmiljö, såsom de uttrycks i svensk lagstiftning eller i FN:s allmänna deklaration om de mänskliga rättigheterna.

Därför måste vi, alldeles oavsett vad skälet är till att dessa barn råkat i den svåra situation de befinner sig i, allvarligt pröva vad som kan göras för att förbättra deras levnadsvillkor och minska risken för framtida skador.

En självklar utgångspunkt bör då vara att alla barn som vistas i Sverige – oberoende av vad det slutliga beslutet om deras rätt att stanna i landet blir – har samma behov av och rätt till goda och trygga uppväxtvillkor.

Med hänsyn till de särskilt svåra förhållanden under vilka dessa barn lever bör de dessutom i allmänhet betraktas som barn med särskilda behov av stöd och hjälp.

Ansvar för dessa frågor vilar i första hand på de lokala barnavårdande myndigheterna, dvs. socialnämnderna. Detta ansvar uttrycks i socialtjänstlagen på följande sätt:

3 §. Kommunen har det yttersta ansvaret för att de som vistas i kommunen får det stöd och den hjälp som de behöver.

Detta ansvar innebär ingen inskränkning i det ansvar som vilar på andra huvudmän.

7 §. ---

Socialnämnden skall även i övrigt ta initiativ till och bevaka att åtgärder vidtas för att skapa en god samhällsmiljö och goda förhållanden för barn och

ungdom, äldre och andra grupper som har behov av samhällets särskilda stöd. Socialnämnden skall i sin verksamhet främja den enskildes rätt till arbete, bostad och utbildning.

12 §. Socialnämnden skall verka för att barn och ungdom växer upp under trygga och goda förhållanden.

i nära samarbete med hemmen främja en allsidig personlighetsutveckling och en gynnsam fysisk och social utveckling hos barn och

sörja för att barn och ungdom som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd som de behöver och, om hänsynen till den unges bästa motiverar det, vård och fostran utanför det egna hemmet.

Genom inte minst formuleringen i 3 § framgår det att detta ansvar också gäller dem som vistas i Sverige utan att – ännu – ha fått tillstånd att varaktigt stanna här. Socialtjänstlagen gäller alla som vistas i kommunen utan undantag. Det torde vara denna princip som tillämpas när socialhjälp betalas ut till personer som inte har (fått) rätt att vistas i landet. Motsvarande betraktelsesätt torde också vara skäl till att skollagens bestämmelser om allmän skolplikt för barn mellan 7 och 16 år tillämpas för barn som väntar på besked om uppehållstillstånd. Också lagen om vård av unga (LVU), som kan bli tillämplig vid ett omhändertagande gäller alla som vistas i kommunen utan undantag. I rapporten från arbetsgruppen för flyktingansvaret Ett lokalt omhändertagande av flyktingar (Ds A 1981:11) sägs också: "Varje person som vistas i kommunen – sålunda också de som väntar på UAT – har rätt till bistånd från samhället för sin försörjning och livsföring i övrigt, om dessa behov inte kan tillgodoses på annat sätt, eller om inte ansvaret vilar på annan huvudman." Uppfattningen att vi har samma ansvar för alla barn som vistas i Sverige, så länge de befinner sig i landet, överensstämmer också med de allmänt humanitära principer som det råder enighet om i vårt land.

En sådan tillämpning av socialtjänstlagen och LVU i förekommande fall skulle göra det möjligt att i en rad avseenden förbättra levnadsvillkoren för dessa barn. Socialtjänstlagen och LVU ska sålunda tillämpas när det gäller vårt sätt att ta ansvar även för dessa utländska barns välfärd medan de vistas i Sverige och i samband med eventuell verkställighet av beslut om avvisning eller utvisning. Utlänningslagen å sin sida skal tillämpas vid bedömningen av rätten att få stanna i Sverige samt i de övriga frågor som regleras i utlänningslagen. Utlänningslagskommittén har för övrigt i sitt nyligen avlämnade förslag om verkställighet och förvar förutsatt "ett nära samråd med de sociala myndigheterna på orten". I regeringens beslut den 14 januari 1982 om ändring i utlänningsförordningen i syfte att förhindra att barn förvaras i kriminalvårdsanstalt, allmänt häkte eller polisarrest sägs också: "Det är angeläget att samverkan i placeringsfrågor sker med de sociala myndigheterna i kommunen."

Vi vill i detta sammanhang framhålla att kostnaderna för ansvaret för stödinsatserna för dessa barn självfallet bör delas solidariskt och inte ensidigt drabba de kommuner som har särskilt många sådana fall, något som också tidigare påpekats och föreslagits från socialdemokratiskt håll.

Vi vill här peka på några av de positiva åtgärder som skulle kunna vidtas för att förbättra dessa utländska barns situation:

Socialnämnden kan i enlighet med sitt övergripande ansvar ta initiativ som krävs för att se till att barnen och deras familjer lever i goda och trygga förhållanden medan de är här. Genom uppsökande verksamhet och samarbete mellan socialtjänsten, barnhälsovården, skolan, polisen och invandrarmyndigheterna kan t. ex. åtgärder vidtas för att underlätta det dagliga livet och förebygga att svåra situationer uppstår. En förutsättning är då att polisen och invandrarmyndigheterna alltid underrättar de lokala sociala myndigheterna när ett utländskt barn eller barnfamilj anländer till kommunen. Genom medverkan från social myndigheter och barnhälsovården kan man också få fram bättre underlag för invandrarmyndigheternas beslut. Därigenom borde man också kunna förebygga krissituationer som skadar barnen, t. ex. att föräldrar i desperation håller barnen gömda. Likaså torde det underlätta arbetet på att ta fram alternativ till förvaring i häkte. Slutligen borde man genom medverkan från sociala myndigheter och barnhälsovården kunna få större säkerhet för att verkställighet av beslut om avlägsnande genomförs så skonsamt som möjligt.

Vi vill i detta sammanhang erinra om de krav som framförts av ett flertal organisationer och myndigheter som Rädda barnens riksförbund och Svenska föreningen för barn- och ungdomspsykiatri, t. ex:

- att barn och föräldrar inte ska skiljas åt,
- att ansvarig läkare inom vårdområdena barnhälsovård, barnpsykiatri eller barnmedicin alltid bör underrättas i förväg om en förpassning liksom ansvarig befattningshavare inom socialvården,
- att vid hämtning och förpassning *alltid* en person med stor erfarenhet med barn i krissituation bör delta,
- att utredningar i enskilda ärenden görs med tillräcklig social, psykologisk och medicinsk kompetens,
- att familjerna hålls samman,
- att kroppsliga och psykiska sjukvårdsbehov inte försummas,
- att – vid verkställande – polisens gripande och förvarstagande görs med samma hänsyn som gripande enligt barnrättslagen.

Vid sidan av ökade insatser från den lokala socialtjänsten och barnhälsovården behövs också särskild vidareutbildning av den personal inom polisen, advokatkåren och invandrarmyndigheterna, som arbetar med dessa frågor.

Mot bakgrund av den svåra situation som många av dessa barn lever i, anser vi att regeringen snarast bör ta de initiativ som krävs för att förbättra dessa barns levnadsvillkor under den tid de väntar på beslut om rätt att få stanna i landet, samt för att minska påfrestningarna i samband med verkställighet av beslut om avvisning eller utvisning. Detta bör riksdagen ge regeringen tillkänna.

I detta sammanhang vill vi också ta upp frågan om ansvaret för utländska barn som vistas här utan att ha familjerättslig anknytning i Sverige. JO tar i

sin ämbetsberättelse från 1979/80 upp ett fall som berör tre etiopiska flickor som kommit till Sverige i sällskap med en svensk missionär som senare, efter att ha lämnat flickorna i ett svenskt fosterhem, återvände till Etiopien. JO anför:

Sammanfattningsvis anser jag alltså att sociala centralnämnden borde ha omhändertagit de tre etiopiska flickorna för samhällsvård enligt 31 § första stycket barnavårdslagen i avvaktan på att deras familjerättsliga ställning skulle klaras upp. En sådan åtgärd hade kunnat bestå ända tills de fyllt arton år. När man nu valt att bevaka flickornas förhållanden enbart genom fosterbarnstillsyn – en åtgärd jag alltså anser otillräcklig i ett fall som detta – borde tillsynen i allt fall ha förlängts för tiden efter det att flickorna fyllt sexton år. Nämnden borde dessutom ha utrett förutsättningarna för flickornas resa till Sverige och i den mån adoption inte ansågs aktuell anmäla behovet av förmyndare och vårdnadshavare till tingsrätten enligt 9 § tredje stycket barnavårdslagen.

Såvitt gäller det område som regleras av nuvarande barnavårdslag finns det således möjligheter att åtminstone på kortare sikt hantera den typ av problem som uppkommer i ärenden av här aktuellt slag. Som socialstyrelsen framhåller är det angeläget att dessa möjligheter inte beskärs i en ny sociallagstiftning. Jag delar också socialstyrelsens uppfattning om behovet av en samlad översyn av den lagstiftning som reglerar de utländska barnens familjerättsliga ställning. Svårigheterna att tillämpa nuvarande regler innebär ett alltför svagt rättsskydd för barn som kommer till Sverige utan sina föräldrar. I vad mån dessa frågor bör beredas av utredningen om barnens rätt eller på annat sätt är det inte min sak att ta ställning till. Jag ser det emellertid som angeläget att denna för många barn avgörande fråga snarast blir föremål för uppmärksamhet i det familjerättsliga lagstiftningsarbetet.

JO utgår således, liksom vi, från att de lokala barnavårdande myndigheterna har ett ansvar för dessa barn. Han anser vidare att situationen för utländska barn som vistas i Sverige utan att ha familjerättslig anknytning är oklar och behöver regleras bättre i lagstiftningen och i praxis.

Sannolikt förekommer ett antal sådana fall varje år. Dels torde det inte vara ovanligt att barn tas med till Sverige av släktingar och vänner till föräldrarna eller av svenskar som arbetar utomlands. Dels förekommer det att barn, som inte påträffas när familjen ska utvisas, blir kvar i Sverige under ytterst tragiska och riskabla förhållanden. Ansvaret för dem kan inte avvisas med motiveringen att föräldrarna själva skapat situationen genom att gömma barnen. Det rör sig ju i allmänhet om desperata handlingar när familjerna befunnit sig i en sådan krissituation att det måste betraktas som självklart att de svenska sociala myndigheterna ska gripas in med stöd och hjälp.

Vi delar därför JO:s och socialstyrelsens uppfattning att det är angeläget att ansvaret för dessa barns situation och de rättsliga förhållanden som gäller för dem snarast bör klarläggas, t. ex. inom ramen för arbetet i utredningen om barnens rätt. Även detta bör av riksdagen ges regeringen till känna.

Med hänvisning till vad som anförts i motionen föreslår vi
att riksdagen beslutar att som sin mening ge regeringen till känna
att regeringen bör ta de initiativ som krävs för att förbättra
levnadsvillkoren för de utländska barn som vistas i Sverige i
väntan på beslut om de skall få stanna här samt för att minska
påfrestningarna i samband med verkställighet av beslut om
avvisning eller utvisning.

Stockholm den 21 januari 1982

BIRGITTA DAHL (s)

EVERT SVENSSON (s)

LAHJA EXNER (s)

* Se även motion 1981/82:669